

Для покращення стану зовнішньоекономічної діяльності України необхідно впроваджувати політику, орієнтовану на збільшення обсягів товарного експорту шляхом впровадження інноваційних розробок для підвищення якості вітчизняної продукції, яка повинна відповідати світовим нормам та стандартам, що є необхідним для створення достатнього рівня конкурентоспроможності вітчизняних товарів на світових ринках. А також метою повинно бути зменшення обсягів імпортової продукції на українському ринку, принаймні тої, яка має вітчизняні аналоги [4].

Аннотация. В данном исследовании проанализированы основные показатели внешнеэкономической деятельности Украины за период 2014-2019 г., именно экспорт и импорт. В частности, рассмотрена динамика, тенденции товарной структуры основных показателей за исследуемый период. Подробно проанализирована географическая структура экспорта и импорта, также проблематика выявленных закономерностей. Предложены меры по улучшению экспортно-импортного состояния внешнеэкономической деятельности.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, экспорт, импорт, товарная и географическая структура.

Abstract. This study analyzes the main indicators of Ukraine's foreign economic activity for the period 2014-2019, namely exports and imports. In particular, the dynamics and trends of commodity structure of the main indicators for the studied period are considered. The geographical structure of exports and imports and the problems of the identified patterns are analyzed in detail. Measures are proposed to improve the export-import status of foreign economic activity.

Key words: foreign economic activity, export, import, commodity and geographical structure.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kozak Yu. H., Lohvinova N. S., Prytula N. V (2015), *Mizhnarodna torhivlia [International trade]*, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv-Katovitse-Krakov, Ukraine-Poland
2. Горбенко Ю. В. Розвиток зовнішньоекономічних зв'язків на етапі трансформування економіки України у ринкову. *Розвиток регіонів*. 2011.
3. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Рахман М. С. Характеристика та аналіз сучасного стану зовнішньоекономічної діяльності України. *Ефективна економіка*. 2018.

УДК 364.442.6

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ РОЗВИТКОМ

А. Ю. Зулінська *О. В. Марценюк*

Анотація. У статті досліджуються сучасні підходи до визначення концепції людського розвитку та тенденції розвитку людського потенціалу, обґрунтовано необхідність інвестицій в людський капітал. Визначено основні чинники, що впливають на людський розвиток, соціальну безпеку та соціально-економічний розвиток країни.

Ключові слова: ІЛР, соціальна безпека, рівень життя населення, тривалість життя, освіта.

Вступ. Соціально-економічний розвиток держави безпосередньо залежить від рівня людського розвитку. Основною метою розвитку постає створення для людей таких умов, в яких вони могли б прожити довге і здорове життя, здобути освіту, мати гідні матеріальні умови. Отже, на сучасному етапі розвитку важливим для суспільства є забезпечити пошук шляхів якісного покращення життєвих умов людини. Основні проблеми людського розвитку висвітлили українські вчені на мікро та макrorівнях: здоров'я, освіта, інвестиції у ці складові, державне фінансування та інші. Але зараз ця проблема досі залишається недостатньо вивченою, тому ця тема є актуальною.

Методологічні питання дослідження людського розвитку, відтворення та використання людських ресурсів розглядають такі провідні українські вчені, як О. Амоша, С. Бандур, Д. Богиня, В. Брич, В. Воронкова, М. Долішній, Т. Заяць, С. Злупко, А. Колот, Е. Лібанова, Н. Лук'янченко, О. Новікова, В. Онікієнко, Л. Семів, Л. Шаульська, Л. Шевченко, Л. Шевчук та ін.

Метою статті є дослідження тенденцій розвитку людського потенціалу та основних чинників, що впливають на соціальну безпеку та соціально-економічний розвиток країни.

Викладення основного матеріалу. Концепція людського розвитку була запропонована ПРООН для порівняння рівня життя населення різних країн за допомогою Індексу людського розвитку (ІЛР) та складається з мінімального набору показників, завдяки яким можна зібрати точну порівняльну інформацію з усіх країн світу. Кожен з показників повинен кількісно виразити один з ключових вимірів людського розвитку. Дані показники, час від часу, переглядаються, покращуються, але ключові вимірники людського розвитку залишаються незмінними.

Основні вимірники, що відображають ключові шляхи у створенні цілісного процесу людського розвитку:

- довголіття – прожити довге й здорове життя;
- освіченість – набути, розширювати й оновлювати знання;
- матеріальний рівень життя – мати доступ до засобів існування, що забезпечують гідний рівень життя [1].

У загальному вигляді індекс людського розвитку (Human development index – HDI) розраховується за формулою простої середньої арифметичної індексу тривалості життя, індексу рівня освіченості та індексу скоригованого реального ВВП на душу населення:

$$ІЛР = \frac{I_{life} + I_{educ} + I_{inc}}{3} \quad (1)$$

Тож показник ІЛР для кожної країни свідчить про те, скільки ще належить зробити цій країні для досягнення певних цілей — середньої тривалості життя 85 років, повної грамотності населення та суцільного охоплення навчанням молоді і рівня середньорічних доходів на душу населення у розмірі 40 000 доларів за паритетом купівельної спроможності національної валюти. Ці цілі тим ближчі, чим ближчим є значення ІЛР до одиниці [2].

У 2017 році індекс людського розвитку в Україні визначений на рівні 0,751 і серед 189 країн посідає 88 місце. Для порівняння, Норвегія, яка посіла перше місце, має індекс 0,953, Швейцарія та Австралія – відповідно 0,944 та 0,939. До першої десятки також потрапили Ірландія, Німеччина, Ісландія, Гонконг, Швеція, Сінгапур і Нідерланди [3].

Останніми у списку є Південний Судан, ЦАР і Нігер з індексами 0,388, 0,367 та 0,354 відповідно.

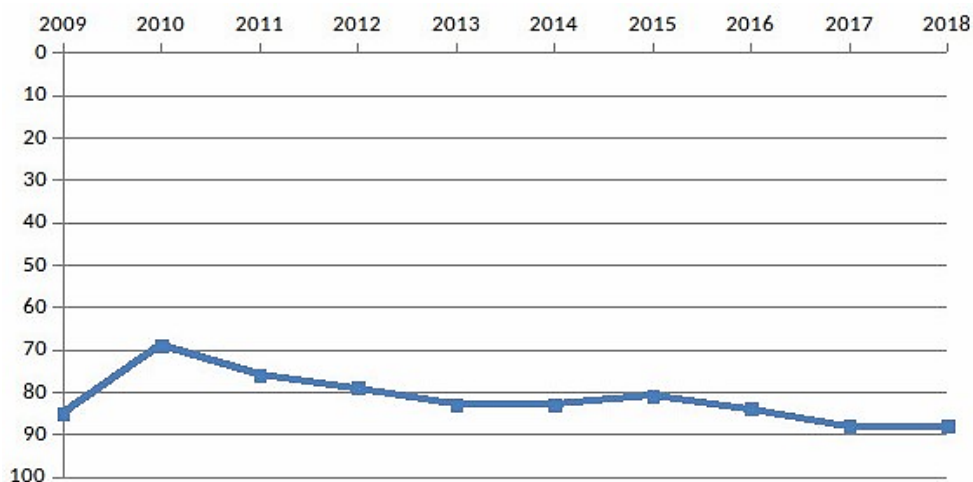

Рис. 1. Тенденція змін позицій у міжнародних рейтингах людського розвитку [3]

За результатами 2016 року, Україна займала 84 місце в глобальному рейтингу людського розвитку з показником 0,743, отже, бачимо зниження позицій та погіршення коефіцієнту у 2017 році (Рисунок 1) [3].

Відповідно до інформації з доповіді, п'ятірку країн із найвищим рівнем людського розвитку у світі сформували Норвегія, Австралія, Швейцарія, Німеччина та Данія. США опинилися на десятому місці. Російська Федерація посіла в рейтингу 49 місце, Білорусь – 52, Казахстан – 56, Грузія 70, а Азербайджан – 78. Україна разом із Вірменією ділили 84 позицію в списку, увійшовши таким чином до числа країн із високим рівнем людського розвитку. Озираючись в минуле на майже три десятиліття, можна відзначити, що всі регіони і групи країн за рівнем людського розвитку мають значний прогрес. Величина глобального ІЛР в 2017 році сягала 0,728 – на 21,7 відсотка вище, ніж у 1990 році, коли вона становила 0,598. У всьому світі люди живуть довше, краще навчені і мають більш широкі життєві можливості. Середня тривалість життя збільшилася з 1990 року на сім років, а загальне охоплення початковою освітою існує більш ніж в 130 країнах [3].

Глибокий дисбаланс можливостей людей і альтернатив вибору виникає з нерівності в доходах, а також в освіті, здоров'я, голосі, доступі до технологій і схильності потрясінь. Розрив в рівнях людського розвитку є відображенням нерівності можливостей доступу до навчання, медичного обслуговування, зайнятості, кредитами і природних ресурсів, що обумовлено гендерної та груповою приналежністю, диспропорціями в доходах і місцем проживання. Нерівність не тільки є відхиленням від соціально-правових норм, воно ще й небезпечно. Воно може підживлювати екстремізм і підривати зусилля щодо забезпечення інклюзивного та сталого розвитку.

Між країнами з різними рівнями людського розвитку існує величезна нерівність в області здоров'я. Очікувана тривалість життя в країнах з дуже високим рівнем людського розвитку в середньому складає 79,5 років, тоді як в країнах з низьким рівнем – 60,8 років. В економіці з найвищою очікуваною тривалістю життя при народженні – Гонконгу (Китай, САР) – вона становить 84,1 року, що в 1,6 рази вище, ніж в країні, що займає за цим показником одне з останніх місць – Сьєрра-Леоне (52,2 року) [4].

Також на рівень тривалості життя впливає соціальне середовище, яке за національною методикою характеризується ступенем соціальної безпеки, соціально-психологічним кліматом у регіоні, ризиком захворювань на так звані соціальні хвороби тощо.

Першочерговими завдання соціальної безпеки населення в країні є посилення соціальної нестабільності та напруженості у суспільстві, що може бути обумовлено дією наступних чинників: підвищенням безробіття (особливо тривалого), що в свою чергу спричиняє розповсюдження таких негативних явищ, як злочинність, алкоголізм, наркоманія тощо; затримками з виплатами заробітної плати, пенсій тощо; обмеженням можливостей значних верств населення у задоволенні їх потреб на охорону здоров'я, освіту, культуру, інші соціальні послуги, погіршенням унаслідок цього фізичного і духовного здоров'я людей, та як наслідок – деградацією робочої сили, відсутністю перспектив її покращення в майбутньому [5].

Також серед основних індикаторів людського розвитку вважється показник щастя. Станом на 2019 рік Україна займає 138 позицію у світовому рейтингу «щасливих» країн серед 156 держав, що досліджується науковцями щорічно, на замовлення ООН. Після України в рейтингу розташовані лише найбільш бідні держави Середньої Африки, Азії та Близького Сходу, які перебувають у стані війни або жорстокої диктатури. Впродовж останніх п'яти років Україна знизилась у рейтингу з 87 до 138 місця – втратила 51 позицію. Наша держава потрапила у п'ятірку країн з найстрімкішим спадом Індексу щастя, знаходиться поруч з такими країнами, як: Ємен, Сирія, Малаві та Венесуела. Проте висновки всеукраїнського соціологічного

дослідження показують, що 63 % жителів відчують себе щасливими або скоріше щасливими, ніж нещасливими, 16% вважають себе частково щасливими, частково ні, і 17 % – нещасливі, 4 % – не визначились [4].

Основним індикатором неблагополуччя вважається розповсюдження таких «соціальних» хвороб, як наркоманія та алкоголізм. Залежність від алкоголю – найпростіший засіб позбавлення людини змоги замислитися над своїм розвитком, а тим більше над досягненням цілей, постановкою нових задач, отриманням прогресуючих результатів. Це найлегший спосіб розпочати процес деградації не лише особистості, але й людства в цілому. Так, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), якщо щорічне споживання алкоголю перевищує 8 літрів на особу, воно спричиняє поступову деградацію суспільства. В Україні цей показник дорівнює 12 літрам. За офіційною статистикою, кількість людей із хронічною алкогольною залежністю становить близько 900 тисяч осіб і щороку їх кількість збільшується на 50–55 тисяч нових хворих. За даними ВООЗ, Україна займає п'яту позицію серед найбільш питущих країн. Мешканець нашої держави за рік вживає близько 60 літрів пива, що призвело до збільшення вдсятеро пивних алкозалежних за останні 10 років. Зловживання спиртними напоями посідає третє місце серед причин побутової смертності в країні [2].

За даними ВООЗ, у світі кожен двадцятий випадок смерті був пов'язаний з алкоголем. Станом на 2016 рік унаслідок вживання алкоголю померли понад 3 мільйони людей. Більш ніж три чверті подібних випадків смерті сталися серед чоловіків. Більше 5 % захворювань виникають з причини надмірного вживання алкоголю [3].

Алкогольна залежність призводить до таких трагічних наслідків:

- 28 % смертей, спричинених алкоголем, трапляються через травми в результаті дорожньо-транспортних пригод, заподіяння собі шкоди і міжособистісного насильства;
- 21 % випадків смерті внаслідок порушень травлення, через вживання спиртних напоїв;
- 19 % – у результаті серцево-судинних захворювань;
- 32 % – інфекційні хвороби, онкологічні захворювання, психічні розлади та інші порушення здоров'я [3].

У світі понад 237 мільйонів чоловіків і 46 мільйонів жінок мають проблеми, пов'язані з вживанням алкоголю, найвищі показники поширеності припадають на чоловіче і жіноче населення в Європейському регіоні (14,8 % і 3,5 %) та в країнах Америки (11,5 % і 5,1 %). Захворювання, викликані споживанням алкоголю, найбільше спостерігаються в країнах з високим рівнем доходу [3].

За твердженнями експертів, у наступні 10 років масштабне вживання спиртних напоїв значно зросте. Нині алкоголь вживають 2,3 мільярда людей.

За сучасних умов, поряд з економічним зростанням, людський розвиток є одним з найважливіших індикаторів розвитку держави. У ХХ столітті науково доведено, що соціальні фактори мають визначальний вплив на економічне зростання, що спричинило низку нових досліджень у сфері людського розвитку. На шляху до євроінтеграції й реформування економічної та соціальної сфер дуже важливо визначити пріоритетні напрями для подальшого розвитку України [2].

Існує низка загальноновизнаних світовою спільнотою чинників розвитку людського потенціалу, до яких відносять:

- 1) висока і зростаюча очікувана тривалість життя при народженні;
- 2) низька та спадна захворюваність поряд з адекватним та доступним за цінами медичним обслуговуванням;
- 3) високі та зростаючі можливості отримання освіти та рівень освіченості населення;

- 4) особиста та економічна безпека громадян, соціальних груп, регіональних соціальних утворень;
- 5) наявність можливості працювати за гідну винагороду;
- 6) рівні права на соціальну підтримку та доступ до соціальних благ;
- 7) сприятливий стан навколишнього середовища з низьким та таким, що зменшується, рівнем забруднення тощо [2].

Висновки. В сучасному світі більшість людей живуть довше, мають більш високий рівень освіти і більш широкий доступ до товарів і послуг, ніж раніше. Навіть в країнах з низьким рівнем людського розвитку цей показник значно підвищився. Однак в сфері якості людського розвитку є значні недоліки. Той факт, що люди живуть довше, сам по собі ще не означає збільшення числа років, проведених в достатку і радості. Збільшення тривалості освіти не втілюється автоматично в належні знання і людський потенціал. Таким чином, для того щоб в подальшому відслідковувати прогрес, важливо приділяти основну увагу якості людського розвитку.

У країнах, залучених в конфлікти, спостерігається зниження показників ІЛР, яке може відчуватися протягом декількох поколінь. Для того щоб знизити вразливість і зробити прогрес стійким, необхідні інвестиції в безпеку людей, що дозволить розірвати порочне коло вразливості і конфліктів.

Прогрес в області людського розвитку не може бути стійким, якщо не буде вжито заходів, спрямованих на вирішення проблем, що пов'язані з погіршенням стану навколишнього середовища і зміною клімату – факторами, які останнім часом гальмують зростання ІЛР. Для того щоб розвиток людського потенціалу став справді стійким, світовій спільноті необхідно відмовитися від звичних підходів і впроваджувати стійкі моделі виробництва і споживання.

Аннотація. В статье исследуются современные подходы к определению концепции человеческого развития, обосновывается необходимость инвестиций в человеческий капитал. Определен ряд факторов, негативно влияющих на развитие человеческого потенциала, социальную безопасность и социально-экономическое развитие страны.

Ключевые слова: ИЧР, социальная безопасность, уровень жизни населения, продолжительность жизни, образование.

Abstract. The article explores modern approaches to the definition of the concept of human development, substantiates the need for investment in human capital. A number of factors that negatively affect the development of human potential, social security and socio-economic development of the country are identified.

Key words: HDI, social security, living standards, life expectancy, education.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Деркаченко А. В., Завора Т. М. Роль соціальної відповідальності у покращенні рівня життя населення. *Демографія*. 2016. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/eko/16april2016/17.pdf>.
2. Українсько-китайський форум стратегічного партнерства «Один пояс, один шлях». *Національна академія наук України*. 2017. URL : www.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=3226.
3. Алкоголь забирає понад три мільйони життів за рік. *ukrinform*. 2018. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2545516-alkogol-zabirae-ponad-tri-miljoni-zittiv-za-rik-vooz.html>
4. Йорданов А. Є. Державне регулювання якості людських ресурсів на регіональному рівні : дис. канд. держ. упр. : 25.00.02 / Йорданов А. Є. – Харків, 2017. – 23 с.
5. Дурай П. А. «Індекс людського розвитку в оцінці добробуту країн». *Світанок*. 2017. URL : <http://dSPACE.tneU.edu.ua/bitstream/316497/21580/1/%D0%BA.%D1%80.%20%D0%94%D1%83%D1%80%D0%B0%D0%B9%20%D0%9F.%20%D0%90.pdf>